

Werkgroep Kleine Marterachtigen Bommelerwaard

Werkgroep van de Natuurwacht Bommelerwaard

Jaarverslag 2020

Leden:
Eric Janssen
Harry Kolman
Arnout de Mooij Coördinator
Jaap Sluiter
Coen van Tuijl
Kelly Rebergen

Contact de WKMB:
wgkm@natuurwachtbommelerwaard.nl

www.natuurwachtbommelerwaard.nl/index.php/kleine-marters-waarneming

Het vermeerderen of gebruiken van materiaal, zoals foto's en kaarten, uit dit jaarverslag is zonder toestemming van de Werkgroep Kleine Marterachtigen Bommelerwaard niet toegestaan.

Voorwoord

In de Chinese jaarhoroscoop was 2020 het jaar van de rat, voor de Bommelerwaard was 2020 het jaar van de das. Strikt genomen geen 'kleine' marter en zelfs de grootste die in Nederland voorkomt. Hiermee wordt direct duidelijk dat de 'Werkgroep Kleine Marters Bommelerwaard' zijn interessegebied heeft verbreed en 'Marterwerkgroep' wellicht meer op z'n plaats zou zijn. Echter, gezien de naamsbekendheid die de werkgroep in korte tijd heeft bereikt is hier niet voor gekozen. Steeds meer mensen weten de werkgroep te vinden voor het doorgeven van waarnemingen: dank daarvoor!

Dassen, boommarters, steenmarters en niet te vergeten hermelijnen, ze zijn allemaal waargenomen dit jaar. Dassen op maar liefst meer dan drie locaties binnen de Bommelerwaard. Behalve dat het fantastisch is dat we dassen 'hebben', geeft het ook reden tot zorgen. Dassen zijn regelmatig verkeersslachtoffer, de werkgroep heeft hier reeds aandacht voor gevraagd bij de diverse wegbeheerders binnen de Bommelerwaard. Faunapassages kunnen, mits goed aangelegd, een deel van dit probleem oplossen. Bouwprojecten, zoals de windturbines bij Hoenzadriel, kunnen eveneens verstoring opleveren. Ook hier is de werkgroep op in gesprongen en heeft aangedrongen op maatregelen. Komend jaar moet hier gestalte aan gegeven worden.

De werkgroep is gegroeid van vijf naar zes leden. Bovendien is de benodigde apparatuur flink uitgebreid. Het gaat daarbij vooral om wildcamera's, struikrovers en Mostela's. De 'Werkgroep Kleine Marters Bommelerwaard' is een zeer actieve werkgroep die alle waardering verdient en een waardevol onderdeel is van de Natuurwacht Bommelerwaard.

Harry Kolman, voorzitter Natuurwacht Bommelerwaard

Hermelijn in de Rampert door Elles Baan, 18 mei 2020.

Inhoudsopgave

Inleiding 1
Activiteiten van de WKMB 2
Literatuuronderzoek 2
Het jaar 2020 3
Het zoeken naar kleine marterachtigen 4
Gedocumenteerde kleine marterachtingen 4
Veldonderzoek 5
De MarterMaand 6
Verhalen uit het veld 7
Bevindingen 9
Wezel in de Bommelerwaard 9
Hermelijn in de Bommelerwaard 14
Bunzing in de Bommelerwaard 14
Andere marters in de Bommelerwaard 16
Steenmarter en boommarter 16
Das 18
Uitgelicht: opvallende waarnemingen 19
Bever 19
Heikikker 19
Andere bevindingen 20
MarterMaand 21
Conclusies 22
Bijlage 1 Habitat van kleine marterachtigen 24

Het vermeerderen of gebruiken van materiaal, zoals foto's en kaarten, uit dit jaarverslag is zonder toestemming van de Werkgroep Kleine Marterachtigen Bommelerwaard niet toegestaan.

Inleiding

De Werkgroep Kleine Marterachtigen Bommelerwaard (WKMB), onderdeel van de Natuurwacht Bommelerwaard, bestaat per december 2020 uit 6 actieve leden: Eric Janssen, Harry Kolman, Arnout de Mooij (coördinator), Jaap Sluiter, Coen van Tuijl en Kelly Rebergen. Helaas zag Henk zich, om persoonlijke omstandigheden, genoodzaakt om zijn lidmaatschap van de werkgroep te beëindigen. Jaap en Kelly zijn vanaf 2020 aangesloten. Het voornaamste doel van de WKMB is: '*Het in kaart brengen van kleine marterachtigen in de Bommelerwaard'* en '*inzicht krijgen in habitatkeuze en –gebruik door kleine marterachtigen*'. Onder 'kleine marterachtigen' verstaan wij de wezel, hermelijn en bunzing. Over de verspreiding van de kleine marterachtigen in de Bommelerwaard is weinig bekend. Lokale kennis die nodig is om kleine marterachtigen te beschermen is schaars. Het vergaren van (lokale) kennis over de verspreiding van kleine marterachtigen is onze basis voor het in kaart brengen en beschermen van de kleine marterachtingen. In 2019 heeft de WKMB al laten zien dat met de juiste inspanningen veel kennis over de kleine marterachtigen is te verkrijgen, in 2020 zijn weer nieuwe stappen gezet.

De wezel (*Mustela nivalis*) is het kleinste roofdier van Europa. Het is een roofdier pur sang die gespecialiseerd is in het vangen van (veld)muizen. Het territorium van de wezel meet slechts enkele hectaren. Het territorium van de man overlapt vaak territoria van meerdere vrouwen. Wezels komen in veel verschillende typen gebieden voor. In het habitat van de wezel dient altijd voldoende voedsel en dekking aanwezig te zijn. De hermelijn (*M. erminea*) is iets groter dan de wezel en is daarvan te onderscheiden door de zwarte staartpunt en scherpe demarcatielijn. In Nederland heeft enkel de hermelijn een witte wintervacht. Ook de hermelijn leeft in veel verschillende gebieden, in Nederland lijkt de hermelijn wel een voorkeur te hebben voor nat habitat. De hermelijn neemt prooien die vele malen groter zijn dan hijzelf. De bunzing (*M. putorius*) is de grootste van de kleine marterachtigen en wordt vaak gevonden in kleinschalig landschap, de bunzing komt daarnaast vaak voor in de buurt van water en zelfs in de buurt van mensen. Het menu van de bunzing is gevarieerder dan dat van de wezel en de hermelijn. Alle kleine marterachtigen leven in holen die ze overnemen van hun prooi (veldmuis, bruine rat, mol, konijn etc.) of in natuurlijke holtes.

Landelijk is er zeer weinig bekend over de populatiegrootte en –trend van wezel en hermelijn. Over populatiegrootte en –trend van de bunzing is vrijwel niets bekend. Het ontbreekt dan ook aan goede kwantitatieve methoden om kleine marterachtigen te monitoren. In de Bommelerwaard is de WKMB in 2019 begonnen met het inventariseren van kleine marterachtigen en heeft deze activiteiten in 2020 doorgezet. De activiteiten en resultaten van de werkgroep zijn gedocumenteerd in het voor u liggende jaarverslag over 2020.

Wezel (*Mustela nivalis*)

Hermelijn (*Mustela erminea*)

Bunzing (*Mustela putorius*)

Activiteiten van de WKMB

Om onderling op de hoogte te blijven van ontwikkelingen komt de WKMB regelmatig bij elkaar. Uiteraard is dit door corona niet altijd gelukt. Bijeenkomsten hebben zich vanaf maart 2020 daarom beperkt tot enkele veldbezoeken in kleine groepen. In 2020 is de WKMB 16 keer bij elkaar gekomen.

2	januari	2020	In kaart brengen van een dassen territorium.
11	januari	2020	Excursie met gast Hans Vink van Staatsbosbeheer en Das en Boom.
18	februari	2020	Bijeenkomst van de WKM in Tiel, uitwisseling van ervaringen en materialen.
24	februari	2020	Vergadering WKMB, opmaak van de jaarplanning.
28	februari	2020	Overleg op locatie met het Waterschap Rivierenland.
28	februari	2020	Overleg op locatie met Vitens.
5	juni	2020	Veldbezoek voor het Bunzing Boommarter (BuBo)-project, plaatsen van camera's voor boommarter.
3	juli	2020	Excursie Fort Sint Andries met Gijsbert Smit.
15	juli	2020	Veldbezoek voor het Bunzing Boommarter (BuBo)-project, ophalen van camera's voor boommarter.
29	augustus	2020	'Outdoor Martermeeting', veldbezoek met werkgroep-leden.
14	september	2020	Excursie met Natuurmonumenten en Das en Boom op locatie bij een dassenburcht.
24	oktober	2020	Veldbezoek met werkgroepleden, plaatsen van camera's in het kader van de MarterMaand.
28	oktober	2020	Online bijeenkomst in het kader van de natuurtoets en maatregelen ten aanzien van marterachtigen Burgerwindpark Lage Rooijen.
14	november	2020	De WKMB verzorgde een lezing over marterachtigen voor de Jeugdnatuurwacht in Vught.
21	november	2020	Veldbezoek met werkgroepleden, ophalen van camera's in het kader van de MarterMaand.
12	december	2020	Veldbezoek in het kader van de boommarter bij de Rampert, zoeken naar kenmerken boommarter habitat.

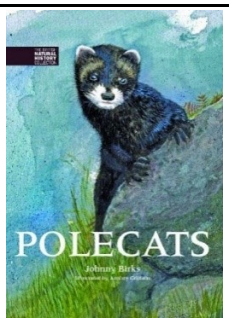
De WKMB is in het kader van onderzoek naar kleine marterachtigen actief op terreinen van Geldersch Landschap & Kasteelen, Natuurmonumenten, SBNL Natuurfonds, Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat, Waterschap Rivierenland, Vitens en van particulieren. Wij danken iedereen voor de samenwerking en hopen in toekomstige jaren ook op een productieve samenwerking.

Literatuuronderzoek

Ter voorbereiding van alle onderzoeksinspanningen heeft de WKMB intensief literatuuronderzoek uitgevoerd naar habitatvoorkeuren van kleine marterachtigen en recente verspreidingsgegevens uit de zoogdieratlas en online databanken als waarneming.nl en de Nationale Databank Flora & Fauna (NDFF). De resultaten hiervan worden later in het jaarverslag gepresenteerd. De kennis die de WKMB heeft opgedaan in de afgelopen tijd hebben we ook terug kunnen geven aan de wetenschap door het onlangs verschenen artikel '*Kleine marters in Nederland*' in Zoogdier (31-4). Daarnaast worden gegevens van de WKMB ook verzameld om een bijdrage te leveren aan een grotere studie naar onderzoeksmethoden voor kleine marterachtigen.

Leestip: *'Polecats'* door Johnny Birks.

Johnny Birks is een onderzoeker in Engeland en Wales. Hij bestudeerde de bunzing onder andere met radiozenders. In zijn boek beschrijft hij op een zeer goed leesbare wijze hoe de Britse bunzing een sterke relatie heeft met zijn belangrijkste prooi: het konijn. Ook beschrijft hij de rol van de bunzing in het landschap en waarom het zo moeilijk is om de bunzing te bestuderen.

Het jaar 2020

Zoals we in het jaarverslag van 2019 al aangaven, bleek 2020 inderdaad een slecht jaar voor (veld)muis specialisten. In naburige regio vingen we verhalen op over een zeer slecht jaar voor de kerkuil. Veel minder broedparen dan in 2019 en ook het broedsucces lag lager. Dergelijke berichten voorspellen niet veel goeds voor de wezel en hermelijn. De goede muisomstandigheden van 2019 leken voor wezel enigszins door te ebben in het vroege voorjaar van 2020. We vonden namelijk verschillende wezels, terwijl dit in dezelfde periode in 2019 veel minder het geval was. In de zomer zwakte dit sterk af. Maar door verschillende vondsten van marterachtigen in het najaar, wanneer de marterstand over het algemeen het hoogst is, lijkt het erop dat het toch een succesvol jaar is geweest.

Na de toenemende mate van beschermde status voor kleine marterachtigen in 2019, is in 2020 niet veel veranderd, maar verschillende berichten wijzen erop dat verspreid over Nederland de status van de kleine marterachtigen verbetert. Hoe de beschermde status van de kleine marterachtigen in de praktijk wordt gebracht, daarover is nog veel te leren, als WKMB doen wij hier actief in mee. Ons doel hierbij is om de kleine marterachtigen een plaats te geven in het drukke Nederland. Om dit meer een richting gegeven is Coen vanuit de WKMB aangesloten bij een klein collectief van marter-experts en –enthousiastelingen. Dit collectief heeft in december een artikel uitgebracht in Zoogdier met de titel: '*Kleine marters in Nederland, op weg naar een betere toekomst*'. De ervaringen van de WKMB zijn hierin ook opgenomen. Daarnaast hebben we onze opgedane kennis ook kunnen toepassen bij andere vraagstukken in de regio. Voor een artikel in een lokale krant werd Coen gevraagd om te vertellen over het voorkomen van de bruine rat in de regio, en welke rol de kleine marterachtigen hebben in het leven van de bruine rat.

Onze coördinator van de WKMB, Arnout, heeft deze zomer zijn IT-expertise gebruikt om een programma te ontwikkelen voor het veldwerk van de WKMB: Erminea. Het heeft als doel om locaties van wildcamera's gemakkelijk te documenteren en daar ook direct een soortenlijst aan te koppelen. Arnout is druk bezig geweest verschillende handige toepassingen in het programma te verwerken. Zoals het uitdraaien van een kaart of gegevens te kunnen linken met input websites voor de NDFF. Voor 2021 gaan verschillende leden het programma actief gebruiken voor alle veldwerkzaamheden.

In 2020 zijn wij op dezelfde voet doorgegaan als in 2019: focus op oriënterend onderzoek. Er zijn verschillende plannen om in de toekomst enkele soorten nader te monitoren. In 2020 zijn door de WKMB wederom verschillende nieuwe marter leefgebieden ontdekt in de Bommelerwaard.

Het zoeken naar kleine marterachtigen

Het in kaart brengen van kleine marterachtigen in de Bommelerwaard wordt allereerst gedaan door middel van eigen opgezet veldonderzoek. In de tweede plaats wordt geprobeerd om via verschillende manieren andere natuurliefhebbers te benaderen en te motiveren om eigen veldwaarnemingen te documenten. Door andere natuurliefhebbers te motiveren veldwaarnemingen te documenteren hopen wij een breder beeld te verkrijgen van de verspreiding van kleine marterachtigen en ook andere natuurliefhebbers meer bewust te maken van het belang van het documenteren van deze waarnemingen. Om natuurliefhebbers hierbij te helpen is via de website van de Natuurwacht Bommelerwaard een speciale optie toegevoegd waarmee zeer gemakkelijk waarnemingen kunnen worden doorgegeven.

Gedocumenteerde kleine marterachtingen

In totaal zijn in 2020 25 meldingen gedaan van kleine marterachtigen in de Bommelerwaard en 11 meldingen van andere marterachtigen. Meldingen van das zijn niet opgenomen in onderstaande tabel. Van de speciale optie op de website van de Natuurwacht Bommelerwaard werd in 2020 minder gebruik gemaakt. Het is meer en meer duidelijk dat in de regio actief naar kleine marterachtigen wordt gezocht door de WKMB. Via de mail ontvingen wij dan ook van verschillende mensen meldingen. Via online gegevens op waarneming.nl en NDFF werden eveneens waarnemingen van kleine marterachtigen gedocumenteerd. Alle meldingen zijn door ons gearchiveerd en gerapporteerd, hieronder in tabel 1 worden de meldingen kort besproken.

Tabel 1 meldingen van (kleine) marterachtigen.

Datum	Soort	Via	Toelichting
05-2019	Wezel	Mail; Ans Laheij	Ans mailde ons met het bericht van een dode wezel die zij in 2019 in haar tuin vond. Doodsoorzaak was niet bekend.
18-01-2020	Wezel	Mail; Harry Kolman	Harry meldde een dode wezel aan de Maasdijk in Poederoijen. De wezel lag in een achtertuin.
08-03-2020	Wezel	Website NWB; Cintia Stekelenburg	Cintia meldde een dode wezel in haar tuin in Kerkwijk. De wezel is een waarschijnlijk slachtoffer van de huiskat. De wezel is door de WKMB in de collectie opgenomen.
08-04-2020	Hermelijn	Mail; Annet Ockhuysen	Annet meldde een hermelijn bij het Bruchemse bos. Een zeer opvallende waarneming. De beschrijving van Annet doet er sterk op duiden dat hier inderdaad een hermelijn heeft gelopen.
13-04-2020	Hermelijn	Waarneming.nl; Jasper Lensen	Jasper meldde een hermelijn die de Maasdijk ten oosten van Poederoijen overstak richting de Neswaarden.
15-04-2020	Bunzing	Waarneming.nl; Daan Knoops	Daan meldde een bunzing die verkeerslachtoffer was geworden op de Van Heemstraweg, tussen de rotonde van Zuilichem en de Meidijk.
17-05-2020	Wezel	Pers. contact; Bas van der Zalm	Bas meldde een wezel die de Steenweg bij Bruchem overstak.
18-05-2020	Hermelijn	Facebook; Elles Baan	Elles wist in alle haast een nette foto te maken van een hermelijn in de Rampert en plaatste dit in de groep 'Leven in de Bommelerwaard'.
17-06-2020	Boommarter	Pers. contact; Iwan Roseboom	Iwan liet weten dat hij met zijn wildcamera boommarters had vastgelegd in de Lieskampen.
21-06-2020	Bunzing	Pers. contact; Iwan Roseboom	Iwan liet weten dat hij met zijn wildcamera een bunzing had vastgelegd in de Neswaarden.
21-06-2020	Wezel	Pers. contact; Johan de Bijl	Johan meldde een wezel die de Hogeweg bij Nieuwaal overstak, ter hoogte van nummer 7B.

Datum	Soort	Via	Toelichting
28-06-2020	Bunzing	Pers. contact; Martin van der Meijden	Martin meldde een dode bunzing op de van Heemstraweg tussen Gameren en Zaltbommel. Het betrof een jong mannetje. De bunzing is door de WKMB in de collectie opgenomen.
06-07-2020	Hermelijn	Pers. contact; Iwan Roseboom	Iwan liet weten dat hij met zijn wildcamera hermelijnen had vastgelegd in de Lieskampen.
26-07-2020	Bunzing	Pers. contact; Loeki Bruinink	Loeki stuurde een foto van een jonge bunzing die overdag aan het struinen was in de berm van de Van Heemstraweg ter hoogte van Fort Sint-Andries
08-2020	Wezel	Natuurtoets Lage Rooijen	In de Natuurtoets Lage Rooijen werden 2 verschillende wezels vastgelegd in de omgeving van de Hoenzadrielsedijk.
17-08-2020	Wezel	Pers. contact; Henk Wijgerse	Henk meldde dat hij een wezel zag nabij Alem. De wezel stak een doodlopende vertakking van de Sint Odradastraat over.
30-09-2020	Bunzing	Waarneming.nl; Marcel Tromp	Marcel meldde een bunzing aan de Dwarsweg tussen de Waalbanddijk en het industrieterrein bij Zaltbommel.
10-2020	Wezel	Mail; Ans Laheij	Ans mailde ons met het bericht van een dode wezel die zij in haar tuin vond. Doodsoorzaak was niet bekend.
09-10-2020	Bunzing	Mail; Antoinette Thole	Antoinette meldde een dode bunzing in een greppel onderaan de Waalbanddijk ter hoogte van de waterzuivering.
31-10-2020	Bunzing	Pers. contact; Marius Lobregt	Marius liet weten dat bij zijn tuin in de Poederoijense hoek een bunzing in zijn rattenval was gelopen. De bunzing is binnendijks in het Munnikenland weer vrijgelaten.
11-2020	Wezel	Mail; Harry Kolman	Via Harry werden wij op de hoogte gebracht van een wezel in een rattenval aan de Groenestraat 5 te Hurwenen, de wezel is weer vrijgelaten.
02-11-2020	Bunzing	Mail; Harald Laheij	Harald meldde een bunzing die verkeersslachtoffer werd op de Hoenzadrielsedijk ter hoogte van Rooijensestraat 6 te Hoenzadriel.
12-11-2020	Bunzing*	Waarneming.nl; Theo van Noort	Theo meldde op waarneming.nl een fret in de tuin van Heerewaardensestraat 34 te Heerewaarden. Voorlopig gaan wij er echter vanuit dat het een bunzing betrof, de kans op een fret is niet groot.
28-11-2020	Wezel	Pers. contact; Iwan Roseboom	Iwan liet weten dat hij met zijn wildcamera een wezel had vastgelegd in De Woord. Op 2-12 werd de wezel nogmaals vastgelegd op een andere camera.
01-12-2020	Wezel	Pers. contact; Iwan Roseboom	Iwan liet weten dat hij met zijn wildcamera een wezel had vastgelegd in De Lieskampen.
01-12-2020	Boommarter	Pers. contact; Iwan Roseboom	Iwan liet weten dat hij met zijn wildcamera een boommarter had vastgelegd in De Lieskampen.

Veldonderzoek

De WKMB maakt gebruik van camera's als onderzoeksmethode omdat het een bewezen succesvolle methode is en goed toepasbaar door vrijwilligers. Voor de kleine marterachtigen worden verschillende opstellingen met camera's gebruikt. De WKMB gebruikt sinds dit jaar drie verschillende opstellingen: de 'BuBo-methode', de 'struikrover' en de 'Mostela' (of marterbox). Bij de BuBo (Bunzing Boommarter) opstelling wordt een wildcamera laag opgehangen aan een boom of paal. Op een afstand van ± 2 meter van de lens wordt een blikje sardientjes in zonnebloemolie geplaatst. Een klein gaatje in het blikje zorgt ervoor dat er een geur in de buurt van de camera hangt die de interesse van voorbijkomende marterachtigen trekt. De geur uit het blikje laat snelle marters even stil staan voor de camera.

Voor de kleine marterachtigen is deze methode vooral goed voor de schuwe bunzing (zie ook '*Handreiking kleine marters in relatie tot soortbescherming*' door Bouwens). De wildcamera wordt iedere 2-6 weken voorzien van nieuwe accu's en geheugenkaart. Na deze periode kan de wildcamera ook weer worden verplaatst.

De BuBo opstelling

De struikrover opstelling

De Mostela opstelling

In een struikrover opstelling wordt de camera in een koker geplaatst, op korte afstand van de lens ligt een blikje sardientjes in zonnebloemolie. De koker heeft hetzelfde effect als een sporenbuis, zowel de koker als het blikje wekt de interesse van voorbijkomende kleine marterachtigen. Met deze opstelling kunnen camera's goed verstopt worden. Voor de kleine marterachtigen is deze methode vooral goed voor de snelle en kleine wezels. Iedere 2-3 weken wordt de struikrover verplaatst. De Mostela is dit jaar voor het eerst ingezet door de WKMB. De Mostela is een kist met wildcamera, door de kist loopt een PVC pijpje (ø 10 cm). Het pijpje is in de kist deels open, wanneer wezel of hermelijn door het pijpje lopen, worden deze door de wildcamera vastgelegd. Voor de bunzing is de Mostela geen geschikt inventarisatiemethode (zie daarvoor Stichting Kleine Marters). De ervaringen zijn vooralsnog positief, verschillende wezels lieten zich in de Mostela's zien. Camera's zijn veelal geplaatst in natuurgebieden of in de omgeving van agrarisch gebied, zie daarvoor ook onderstaand figuur.

Locaties van wildcamera's in 2020. Kaart is gemaakt met behulp van Erminea.

De MarterMaand

Vanwege alle onzekerheid als gevolg van de coronamaatregelen is in 2020 geen intentie geweest om het geslaagde initiatief van 2019 te herhalen. Het was niet verantwoord om mensen, ook buiten de WKMB, bij elkaar te vragen voor de MarterMaand. Toch hebben we de MarterMaand in afgeslankte vorm kunnen doen in November, we hebben ons beperkt tot veldbezoeken met enkele leden van de WKMB. Iwan Roseboom haakte halverwege de MarterMaand aan met zijn eigen wildcamera's.

Mochten we in oktober 2021 weer in een 'normale samenleving' leven, zijn de intenties om weer mensen buiten de WKMB te betrekken bij de MarterMaand. Verschillende verhalen buiten de Bommelerwaard en ook de ervaringen van de Lieskampen hebben ons ertoe gezet om de boommarter doelsoort te maken van onze afgeslankte MarterMaand. Hiervoor werd het gebied: de Kil van Hurwenen gekozen, zie figuur. De Kil van Hurwenen is een gebied waar relatief veel bos aanwezig is en ook konijnen leven hier. In de Betuwe werden al boommarters aangetroffen in uiterwaardengebieden zoals de Kil van Hurwenen. In 2019 werden in de Kil van Hurwenen meerdere wezels aangetroffen.

Locaties wildcamera's MarterMaand 2020. De locatie meest links in beeld heeft niet gewerkt. Een vijfde camera (van Iwan Roseboom), stond tussen de 'kil' en de grote plas in het wilgenstruweel, niet afgebeeld.

Verhalen uit het veld

Na een jaar lang onderzoek doen met camera's zijn er uiteraard een aantal anekdotes te vertellen.

Een van de voordelen van de struikrover is dat via deze weg de camera goed te verstoppen is. Daarom worden locaties van camera's altijd vastgelegd en op een 'slimme' plek, zodat ze na 2-3 weken weer terug te vinden zijn. De groeikracht van riet werd echter ernstig onderschat. Een struikrover, verstopt in een rietkraag van een natuurvriendelijke oever, bleek bijzonder goed verstopt te zijn. Zo goed, dat de plaatser ervan overtuigd was, dat de struikrover echt weg was. Na de halve rietkraag doorgespit te hebben bleek de struikrover 'gewoon' op z'n plek te liggen, recht onder de neus.

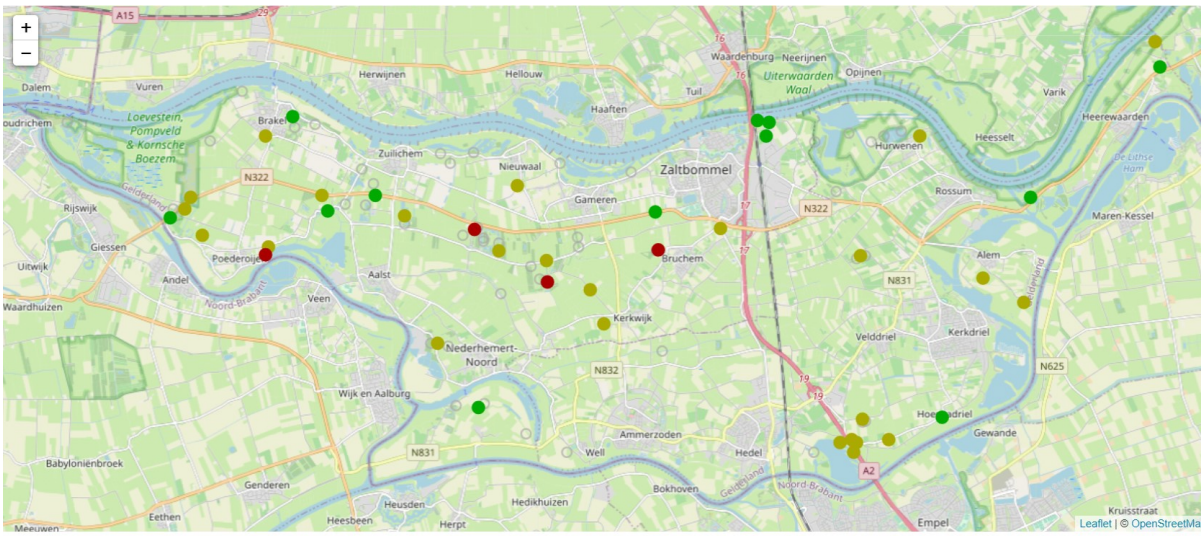
Vrijwel alle camera's worden geplaatst in combinatie met een blikje sardientjes. Zo nu en dan komt het voor dat een slim beest dat blikje weet te ontfutselen en treffen we de camera blikloos aan. In de Breemwaard hadden we een primeur te pakken. Het was gelukkig niet zo dat we een blikje met sardientjes camera-loos aantroffen, maar enkele tientallen meters voor aankomst bij de camera lag daar pardoes het blikje sardienen op het pad. Een controle van de camerabeelden had de dader wel vrij snel te pakken. Een egel wist het blikje uit de struikrover te wippen, een hond vond het blikje later en moet het een stuk verder hebben laten vallen. Het is niet de eerste keer dat een egel dit voor elkaar krijgt. De egel bouwt zo langzamerhand een reputatie op van 'struikrover-rover'.

Om te voorkomen dat camera's worden meegenomen door mensen, worden camera's in de BuBo-opstelling veelal op een slot gezet, soms gecombineerd met een stalen behuizing die de aanval van een beer zou moeten kunnen weerstaan. De zogenaamde 'Python' is zo'n slot. Dit slot bestaat uit een stalen draad, het draad kan door de camera gehaald worden en om de boom gespannen worden. Een slot en bevestigingssysteem in één. Een zeer handig slot, mits je de sleutel niet verliest. Nu is het verliezen van een sleutel nog te overzien, er wordt altijd een reservesleutel meegeleverd. Maar wanneer je de reservesleutel aan hetzelfde sleutelbosje hebt hangen… Met als resultaat dat de camera wel erg goed verzekerd hing. Met een Zweeds legermes en een flinke kniptang lukte het toch het slot door te krijgen. Een slot minder, maar de camera was terug.

Helaas was 2020 ook het eerste jaar waarin camera's werden weggehaald, niet met de bedoeling deze weer terug te geven aan de eigenaar. Het vermelden van de naam en telefoonnummer op de camera en de reden waarom deze er hing (onderzoek naar kleine marterachtigen) mocht niet baten. Kennelijk had iemand anders een veel beter idee voor onze camera's. Helaas komen ook mensen in natuurgebieden die het niet zo nauw nemen met spullen van een ander. Het is ook een risico van het werken met wildcamera's, het blijft echter zuur.

Bevindingen

Alle bevindingen van de WKMB zijn gedocumenteerd op door de WKMB beheerde kaarten en databestanden. Resultaten van online gegevens en persoonlijk contacten zijn hieronder geïllustreerd. In totaal zijn in 2020 47 individuele kleine marterachtigen in de Bommelerwaard gedocumenteerd, 37 hiervan zijn door WKMB leden waargenomen en/of gedocumenteerd (79%) en zouden zonder activiteiten van de WKMB dus niet zijn vastgelegd.

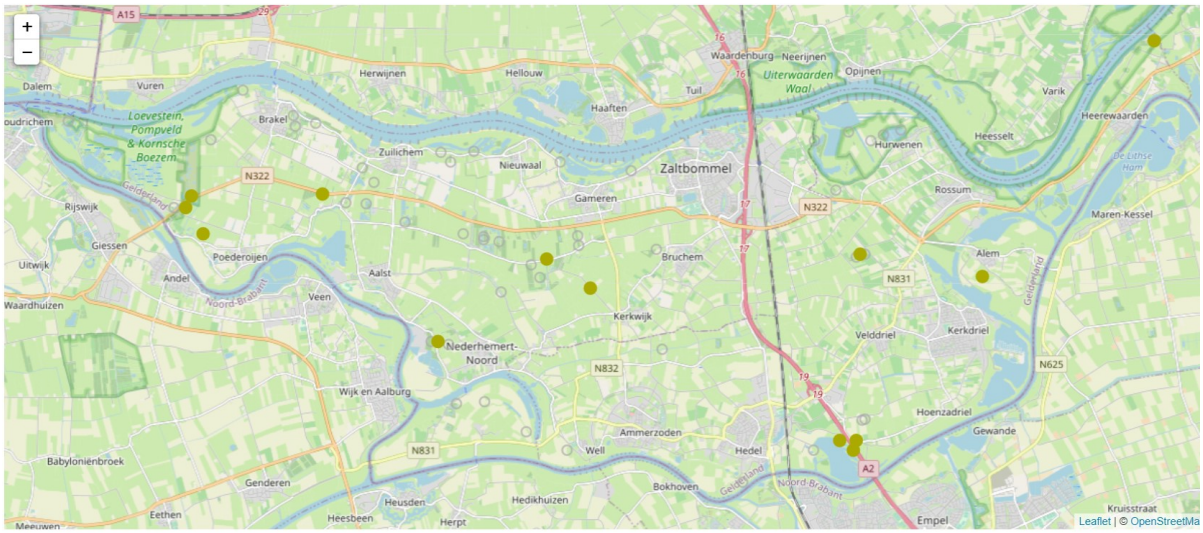
Bunzing Hermelijn Wezel

Alle gevallen van kleine marterachtigen in de Bommelerwaard in 2020. Gevallen in relatie tot kwetsbare soorten zijn niet geïllustreerd.

In totaal zijn in de periode 1 januari 2020 – 31 december 2020 1566 camera-dagen gemaakt op 64 verschillende locaties. Vrijwel iedere waargenomen soort is per locatie ook gedocumenteerd op de online databank waarneming.nl. Op deze manier worden de bevindingen van de WKMB ook opgenomen in de NDFF.

Wezel in de Bommelerwaard

In totaal zijn in 2020 12 wezels gemeld via persoonlijk contact, mail of online databanken en zijn 17 verschillende wezels (13 locaties) vastgesteld op camera's van de WKMB. Van de 13 locaties waar met behulp van camera's in 2020 wezels zijn gemeld, geldt dat in 10 van deze gebieden wezels voorheen niet bekend waren. In bijlage 1 zijn enkele foto's opgenomen van een aantal van de locaties waar wezels zijn gevonden.

Wezel

Locaties wezels in het camera-project 2020.

Op 3 januari om 10:50 verscheen de eerste wezel van 2020 voor de camera in de Arkenswaard, Nederhemert. Op 15 januari werd een 2e wezel vastgesteld, deze wezel was duidelijk groter en had een andere keelvlek tekening. De camera was geplaatst onderaan de Maasdijk, verdekt opgesteld in een ruigtestrook onder een braamstruweel. Een brede ruigte strook met riet en braam die het talud van de dijk en het nabijgelegen weiland scheidt, biedt prachtig habitat voor de wezel. Het betroffen de eerste gedocumenteerde wezels voor dit gebied.

Op 14 februari om 18:24 verscheen de derde wezel van 2020 voor de camera bij de oude vuilnisbelt van Poederoijen. Op 4 dagen later kwam dezelfde wezel nogmaals voor de camera. De camera stond opgesteld in ruigte met riet, tussen de vuilnisbelt en een sloot. De ruigte percelen liggen te midden van agrarisch grasland. Het betrof het eerste gedocumenteerde geval van een wezel in dit gebied.

Arkenswaard

Poederoijen

Op 28 februari om 18:46 verscheen een wezel voor de camera in de houtwal langs de Brakelsestraat in Kerkwijk. Op 6 maart kwam dezelfde wezel terug. De wezel werd 95 minuten na het plaatsen van de camera vastgesteld. De houtwal bestond uit laag en jong struweel, zoals es, veldesdoorn en vergelijkbare planten. Het gebied is een agrarisch gebied met vooral grasland. Dergelijke houtwallen dienen mogelijk als veilige migratieroute in het open agrarische landschap. Het betrof het eerste gedocumenteerde geval van een wezel in dit gebied.

Op 1 maart om 6:49 verscheen een wezel voor de camera die was geplaatst in een brede natuurvriendelijke oever langs de Capreton. De wezel kwam op 6 maart terug, op 8 maart verscheen een 2e wezel voor de camera. Door het verschil in grootte konden beide individuen geïdentificeerd worden, de eerste wezel betrof een man, de tweede een vrouw. De camera was geplaatst in een rietkraag die door het gefaseerde beheer van de oever de hele winter functioneel was als wezel leefgebied. De natuurvriendelijke oever ligt in het agrarisch gebied, maar ook in het verlengde van natuurgebied De Lieskampen. Het betrof het eerste gedocumenteerde geval van een wezel in dit gebied.

Brakelsestraat

Capreton

Op 1 april om 7:46 verscheen een wezel voor de camera in de Boezem van Brakel. De camera was geplaatst onder een wilg aan de rand van één van de wielen. Op 14 april om 12:08 verscheen voor deze camera wederom een wezel. Omdat de afstand tot de wezels groot was en dus geen details te zien waren is niet vast te stellen om hoeveel wezels het uiteindelijk ging. De wezel(s) had geen interesse in de geurstoffen die voor de camera stonden. Dit is het 3e jaar op rij dat een wezel is vastgesteld in het gebied. In de Bommelerwaard zijn weinig gebieden waarvoor hetzelfde geldt. Het gebied herbergt mogelijk een bronpopulatie voor de lokale wezel-populatie.

Op 16 april om 8:22 verscheen een wezel voor de camera bij de Poederoijense Hoek. De camera was geplaatst onderaan de Nieuwe dijk op de overgang tussen riet en struweel. In 2019 heeft de WKMB in dit gebied ook gezocht naar kleine marterachtigen maar slaagde daar destijds niet in. Het is goed mogelijk dat ondanks de inspanningen de wezel destijds was gemist. Het is ook mogelijk dat het gebied ge(her)koloniseerd is. De Poederoijense Hoek is het verlengde van de Boezem van Brakel en is qua habitat vergelijkbaar.

Boezem van Brakel

Poederoijense Hoek

Op 20 juli om 6:33 verscheen een wezel voor de camera in de Hedelse Bovenwaard. De camera was geplaatst in een ruigtestrook tussen het talud van de A2 en een wandelpad. Een lint van ruige vegetatie te midden van grasland kan naast leefgebied voor de wezel ook dienen als verbindingszone. De kleine wezel kwam maar kort in beeld. Het betreft het eerste gedocumenteerde geval van een wezel (of kleine marterachtigen) in de Hedelse Bovenwaard, het vinden van een wezel was, gelet op de geschiktheid voor kleine marterachtigen echter geen verrassing.

Op 4 augustus om 21:08 verscheen een wezel voor de camera in een berm van de Van Heemstraweg met struwelen ten westen van de Meidijk. Op 21 augustus kwam een 2e wezel: een groter mannetje, voor de camera. De camera werd in een strook struweel met o.a. braam en sleedoorn opgesteld slechts enkele meters van de drukke Van Heemstraweg. In de omgeving vinden we hier een populierbosje en agrarisch gebied. Het betrof de eerste wezel voor dit gebied, maar in een straal van ± 1 km zijn door de WKMB 3 andere wezelterritoria gevonden (WKMB jaarverslag 2019).

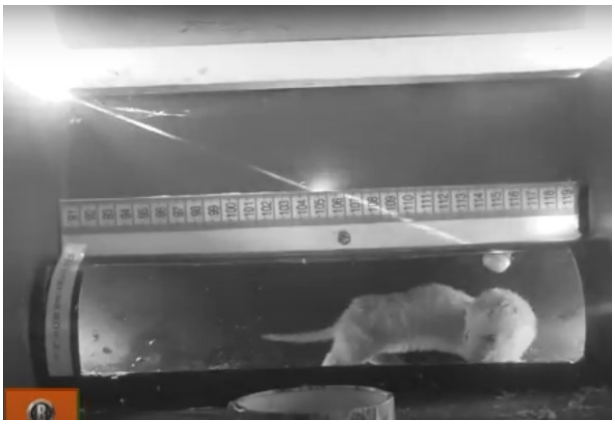
Hedelse Bovenwaard

Van Heemstraweg

Op 13 augustus om 7:27 verscheen een wezel voor de camera in de Hedelse Bovenwaard. Op 19 augustus werd een 2e wezel (mannetje) vastgelegd. Het betrof het eerste succes van de WKMB met een Mostela. De camera was geplaatst in een ruig struweelhoekje tussen ruig grasland en braamstruweel. Dergelijke vegetatie biedt dekking aan wezels. Overlap met de waarneming van juli is mogelijk, maar de waarnemingen maken ten minste duidelijk dat sprake is van een populatie in de Hedelse Bovenwaard.

Op 3 september om 20:47 verscheen een wezel voor de camera in de Boven-Drielse uiterwaard. De wezel kwam verschillende keren terug. De camera was geplaatst in een brede strook ruigte onderaan een dijk. Een dijk, met daar direct onder een strook met ruigte of houtige vegetatie bleek ook in 2019 leefgebied voor wezel. De strook bestond naast droge ruigte ook uit vegetatie als meidoorn en sleedoorn en is ontstaan door niet te beheren (snoeien of maaien). De wezel betreft de eerst gedocumenteerde wezel in dit gebied. De wezel komt naar verwachting echter al langer voor in het gebied.

Hedelse Bovenwaard

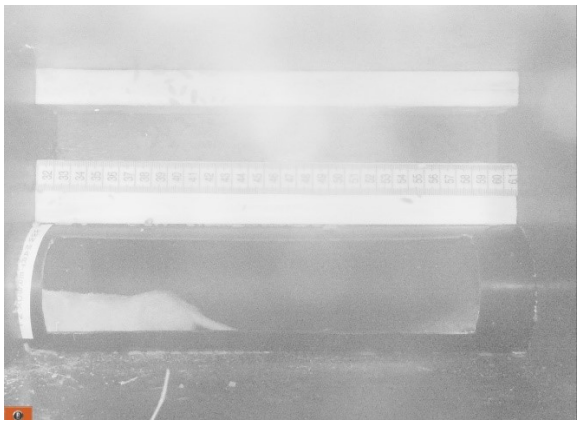
Boven-Drielse uiterwaard

Op 20 oktober verscheen om 18:23 een wezel voor de camera op het waterwinterrein van Vitens in Velddriel. Het terrein bestaat uit verschillende productiebospercelen en kleine hooilandjes. De camera stond opgesteld in een houtwal tussen het werkterrein en de hooilandjes in de directe omgeving van de bospercelen. Een eerdere poging in het voorjaar om wezel te vinden, te midden van de bospercelen, leverde hier niets op. Mogelijk dat grasland in de directe omgeving de kans op het vinden van een wezel vergroten. Het betrof het eerste gedocumenteerde geval van een wezel in dit gebied.

Op 29 oktober verscheen om 9:44 een wezel voor de camera bij Bato's erf. Het betreft een klein natuurgebied in de uiterwaarde van de Waal aan de grens van de Bommelerwaard. Het gebied is begroeid met veel struwelen en jonge houtopslag en doorbreekt daarmee het landschap met het verder open grasland. In de uiterwaarde zuidelijk van Bato's erf, Heerewaarden, is door WKMB collega Harry in 2016 een wezel gezien. Deze vondst bij Bato's erf betrof het eerste gedocumenteerde geval van een wezel in dit gebied.

Velddriel

Bato's erf

Op 30 oktober verscheen om 15:10 een wezel voor de camera op het eiland van Alem. De camera was geplaatst in één van de brede, oude, meidoornhagen (maasheggen) in het agrarisch gebied van Alem. Alem is één van de laatste plaatsen in de Bommelerwaard met dit unieke cultuurlandschap. Pogingen in 2019 om hier een wezel vast te leggen waren vruchteloos. Na een bericht in augustus van een wezel elders in het gebied is opnieuw naar wezel gezocht. Deze locatie ligt echter relatief ver van de melding van augustus, dit zal daarom een ander territorium zijn. Het betrof het eerste gedocumenteerde geval van een wezel in dit gebied.

Alem

Hermelijn in de Bommelerwaard

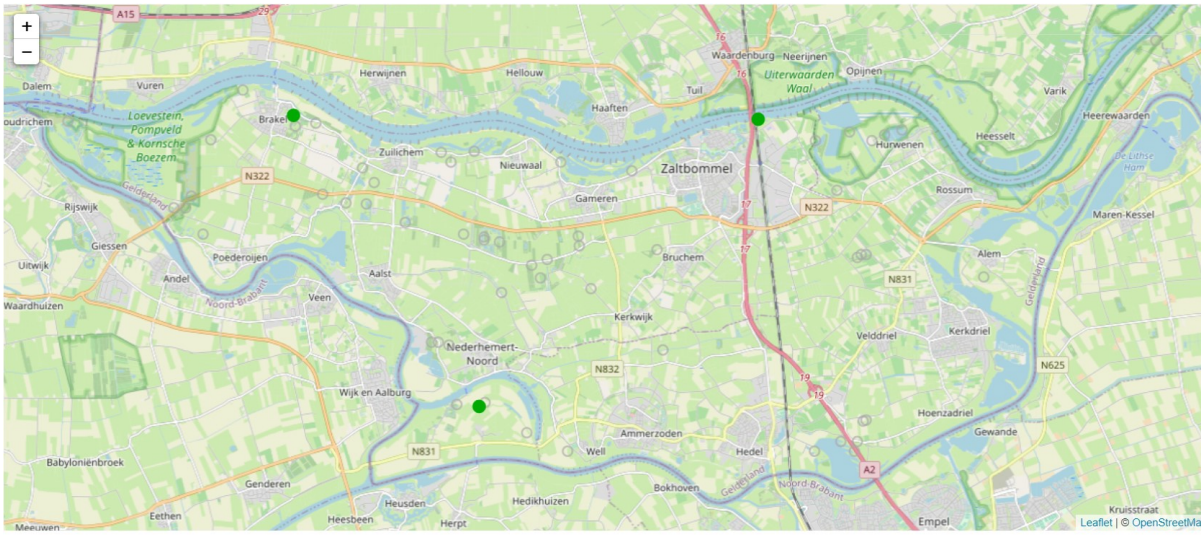
Nadat in 2019 geen enkele hermelijn werd gezien, gemeld of vastgesteld op wildcamera's veranderde dit in 2020, de eerste melding van een hermelijn dit jaar ontvingen wij in april uit Bruchem. Op de locatie is vervolgens door de WKMB een tweetal struikrovers uitgezet, zonder resultaat. Kort daarop volgde een melding bij Poederoijen, de beschrijving was juist. De locatie is nieuw voor hermelijn maar in de omgeving zijn verschillende wezels en ook bunzing (zo bleek ook dit jaar) vastgesteld. Het treffen van een hermelijn was daarom niet gek. In mei kwam een melding van een hermelijn bij de Rampert, compleet met foto. In dit gebied ontdekte wij vorig jaar de eerste boommarter en ook bunzing is hier gemeld. Iets noordelijk van de Rampert (Capreton) werden wezels gevonden en ook iets ten oosten van de Rampert (Brakelsestraat) vonden wij een wezel. Met de aanvulling van hermelijn is het gebied de Rampert e.o. het 'marter-rijkste' gebied in de Bommelerwaard. De kers op de taart kwam in juli. Iwan wist met zijn wildcamera's een drietal hermelijnen vast te leggen in de Lieskampen. Dit is (mogelijk het eerste) bewijs dat de hermelijn zich heeft voortgeplant in de Bommelerwaard.

Gebieden die geschikt bevonden werden voor hermelijn, zoals het Munnikenland, de Kil van Hurwenen of Alem, bleven zover ons bekend 'hermelijn-loos'. De meldingen van hermelijn uit april en mei kunnen mannetjes zijn geweest: op zoek naar een moertje die net jongen geworpen had om te paren. Maar een voortplantingsterritorium van een moertje is evengoed mogelijk. De melding van 3 hermelijnen uit juli betreft een territorium. De meldingen van mei en juli liggen ongeveer 2 km uit elkaar, het is mogelijk dat in het gehele gebied de Lieskampen + de Rampert meerdere hermelijn territoria aanwezig zijn geweest.

Bunzing in de Bommelerwaard

In totaal zijn er in 2020 9 meldingen gedaan van bunzings via persoonlijk contact, mail of online databanken en zijn 3 bunzings vastgesteld via prenten of op camera's van de WKMB. Online gegevens gaven aan dat vergelijkbaar met voorgaande jaren verschillende bunzings, 3 verkeersslachtoffer werden: in de omgeving van Zuilichem, Hoenzadriel en Zaltbommel. De bunzing die bij Zaltbommel werd aangereden is door de WKMB verzameld en bij een preparateur gebracht. Een opvallende reeks van waarnemingen waren in de omgeving van de waterzuivering ten oosten van Zaltbommel. Eind september werd een bunzing overdag gezien, op 9 oktober werd in de vroege nacht een bunzing op camera vastgelegd (zie hier verder) en diezelfde ochtend werd een dode bunzing gevonden, zo'n 200 meter van de camera. Het is daarmee aannemelijk dat op de locatie een tijdje een bunzing heeft gezeten, maar toch overleden is (oorzaak

onbekend). Het treffen van een jonge bunzing bij Fort Sint-Andries was een zeer opvallende- en tegelijkertijd zorgwekkende waarneming. Dit geeft aan dat de bunzing in die regio zich voortplant. De melder gaf aan dat het dier gedesoriënteerd leek en mogelijk een opdoffer had gekregen van een auto.

Bunzing

Locaties bunzing in het camera project 2020. De waarneming bij Nederhemert-Zuid betrof sporen.

Op 14 maart vonden we een prent van een bunzing op een pad in de Doornwaard, het agrarisch gebied op het eiland van Nederhemert-Zuid. Het determineren van marterachtigen op basis van sporen is moeilijk. Een goed kenmerk, mits de prent goed afgedrukt staat, is een 5e teen. De 5e teen is relatief goed te zien in de prent. De voorbeeldafbeelding hieronder betreft de rechtervoorpoot van een bunzing die verkeersslachtoffer werd in Streefkerk (ZH). De prent is te groot voor wezel of hermelijn. In dit gebied komen verspreid konijnen voor. Van mensen uit in de buurt, begrepen we dat bunzing in het verleden hier wel eens is gezien. Het betrof het eerste gedocumenteerde geval van een bunzing in dit gebied.

Op 2 september om 0:55 verscheen een bunzing voor de camera op Landgoed Brakel. De camera was geplaatst bij een drooggevallen watertje te midden van het struweel. De bunzing werd zeer dichtbij Huis Brakel gevonden en was daarmee ook in de directe omgeving van de bebouwing van het dorp. Op de locatie werden daarom ook minstens 5 huiskatten vastgesteld. De vondst van een bunzing, en wezels in 2013 en 2017, geeft echter wel aan dat het landgoed ondanks de relatief nabije ligging tot het dorp, hoge natuurwaarden herbergt. Het betrof het eerste gedocumenteerde geval van een bunzing in dit gebied.

Doornwaard

Streefkerk (ZH), 26-07-2019

Op 9 oktober om 1:05 verscheen een bunzing voor de camera in een houtwal van de uiterwaarden van de Waal, ten oosten van Zaltbommel. De locatie betreft een van de weinige locaties in de Bommelerwaard waar ook konijn in de buurt leeft. Van onderzoek uit Engeland weten we dat het konijn een erg belangrijke prooi is van de bunzing, met name in de zomer. Het betrof het eerste gedocumenteerde geval in dit gebied.

Landgoed Brakel

Waaluiterwaarden Zaltbommel

Andere marters in de Bommelerwaard

De term kleine marterachtigen doet vermoeden dat er ook grote marterachtigen rondlopen en dit geldt ook voor de Bommelerwaard, zo blijkt uit de resultaten van de inspanningen van de WKMB. De grote marterachtigen zijn de steenmarter, boommarter, otter en das. De activiteiten van de WKMB zijn hoofdzakelijk toegespitst op het inventariseren van kleine marterachtigen, voor boommarter en das worden echter ook extra inspanningen geleverd door de WKMB. Grote marterachtigen worden daarom kort in dit jaarverslag besproken.

Steenmarter en boommarter

Zowel de steenmarter als de boommarter laten landelijk interessante trends zien. Beide soorten doen het goed en winnen in de laatste jaren terrein. Na in 2019 de eerste steenmarter binnen het project van de WKMB werd aangetroffen in een houtwal bij Zaltbommel, werden in 2020 twee steenmarters gevonden.

Op 29-02 werd om 23:45 een steenmarter vastgelegd in een bosperceel op het waterwinterrein van Vitens in Velddriel. De steenmarter had de camera vrij snel gevonden, ruim een dag na het plaatsen van de camera. Het perceel waarop de steenmarter gevonden werd, is een opvallend perceel in de omgeving. Een bos van deze omvang is in de regio vrijwel niet aanwezig. De steenmarter heeft echter een groot leefgebied waarbij agrarische erven ook worden bezocht. Het is daarmee aannemelijk dat de steenmarter in de omgeving, bijvoorbeeld schuren, zijn nest heeft. Dit is de derde gedocumenteerde steenmarter voor de Bommelerwaard.

Op 25-12 werd om 20:04 een steenmarter vastgelegd bij Bato's erf, een natuurgebied op de grens van de Bommelerwaard. Op 29-12 kwam de steenmarter nog eens langs. Het gebied kent een rijke natuur, zo vonden wij hier dit jaar ook een wezel. Dit struweelrijke gebied biedt dekking in de verder open structuur van de Waaluiterwaarden. Niet ver van Bato's erf, buiten de Bommelerwaard: Dreumel, werd in 2020 ook steenmarter waargenomen, evenals in Beneden-Leeuwen. De waarneming van een steenmarter in de omgeving van Bato's erf lag dus in de lijn der verwachting. Dit is de vierde gedocumenteerde steenmarter, en derde in 2 jaar, voor de Bommelerwaard.

Velddriel

Bato's erf

De WKMB vond 9 september 2019 de eerste boommarter van de Bommelerwaard, al snel werd duidelijk dat het meer dan 1 boommarter betrof. Dit heeft zich doorgezet in 2020, dit jaar hebben we namelijk beelden weten te maken van een jonge boommarter. Mogelijk dat sprake is van meer dan 1 jong. Boommarters krijgen 1-5 jongen. Na de vondst van een nieuwe soort voor de Bommelerwaard, kan dus ook met zekerheid gesteld worden dat de boommarter zich heeft voortgeplant.

De ontwikkelingen van de boommarter in de Bommelerwaard zijn uiterst interessant. De toekomst zal uitwijzen of de soort zich weet te handhaven of misschien zelfs wel weet uit te breiden. Dit vroege stadium van de ontwikkeling geeft de mogelijkheid deze nauwkeurig te volgen. De WKMB onderzoekt daarom de mogelijkheden voor het opzetten van een intensieve monitoring in het boommarter leefgebied. Met de monitoring hopen we individuele boommarters te gaan herkennen met de kennis die opgedaan is door de Werkgroep Boommarter Nederland. Zodoende kunnen misschien zelfs familiebanden en territoria-grenzen in kaart worden gebracht.

Op 6 juni om 18:35 verscheen een boommarter voor de camera in de Rampert, 12 dagen later nogmaals en op 11 juli kwamen 2 boommarters tegelijk in beeld. De camera was geplaatst in één van de grotere bospercelen (productiebos) van het gebied, op de rand met weiland. De boommarter is een zeer mobiele soort met een groot territorium, het treffen van een boommarter op een bepaalde locatie hoeft in tegenstelling tot het treffen van een wezel niet bijzonder veel te zeggen over de significantie van de locatie voor de boommarter. De uitzondering hierop is een moertje met jongen, wanneer de boommarter jongen heeft, leeft het moertje in een vrij klein territorium. De omstandigheden moeten dan ook erg goed zijn.

Op 8 juni om 21:52 verscheen een boommarter voor de camera in het hart van de Lieskampen. Zeker 5 keer kwam de boommarter terug, zo ook in de late ochtend of overdag. Het is onduidelijk welk individu dit betrof. De camera stond verdekt opgesteld in een verruigd hoekje in de directe omgeving van enkele wandelpaden. De boommarter werd ook markerend op de foto gezet (zie afbeelding). Marterachtigen leven solitair en communiceren door geursporen in en rondom hun territorium te plaatsen. Dit gedrag geeft dus aan dat de boommarter(s) in de Lieskampen territoriaal zijn. Dat is wel te verwachten, met de kennis dat de boommarter zich heeft voortgeplant in het gebied.

De Rampert

Lieskampen

Op 27 juni verscheen om 22:22 een boommarter voor de camera in de Lieskampen. De boommarter werd gevonden in een bosrand op de grens met dicht ooibos. De bosrand ligt parallel aan een watergang. Op andere locaties lieten boommarters zich relatief snel na het plaatsen van de wildcamera zien. Dit was ook het geval in het najaar van 2019. Op deze locatie duurde het langer voordat de boommarter zich liet zien. Mogelijk dat dit te maken heeft met de territoriagrootte die in de zomer kleiner wordt doordat meer voedsel beschikbaar is. Hierdoor houden boommarters zich op in kleinere gebieden en wordt er minder rondgezworven door de boommarters.

Lieskampen

Das

In 2019 werd duidelijk dat in de Bommelerwaard een dassenpopulatie leeft die mogelijk lange tijd onder de radar bleef. De ontwikkelingen in deze populatie wordt door de WKMB eveneens in de gaten gehouden. Dit houdt in dat verspreiding gegevens en meldingen van (aangereden) dassen worden verzameld. Daarnaast worden bekende burchten gecontroleerd op activiteit, of hier jongen op aanwezig zijn en wordt gezocht naar nieuwe vestigingen van das.

In totaal zijn ons 5 bewoonde dassen-territoria bekend in de Bommelerwaard. Van een mogelijk 6e burcht kon geen bewijs worden gevonden dat deze door das bewoond werd. Van 3 families is bekend dat deze jongen hebben gehad in 2020. Van 1 familie is het aannemelijk dat hier jongen geboren zijn, van de laatste familie is dit onbekend. In totaal zijn zeker 5 dassen slachtoffer geworden van het verkeer, 1 das is dood gevonden en is mogelijk ook een verkeersslachtoffer. Deze is mogelijk een stuk verder van de weg overleden als gevolg van de impact.

Gelet op de lage aantallen bewoonde burchten en aantal dassen per burcht, maken wij ons zorgen over deze verkeersslachtoffer cijfers. Er zijn reële risico's dat burchten zogenaamd: 'leeg gereden' zullen worden als hier geen verandering in komt.

Bommelerwaard

Jonge dassen in de Bommelerwaard

Uitgelicht: opvallende waarnemingen

De bevingen van de werkgroep beperken zich door het intensieve inventarisatiewerk niet tot kleine marterachtigen. In totaal zijn, in 2020, 21 soorten zoogdieren vastgesteld op de camera's van de WKMB (inclusief huiskat en hond). Daarnaast vinden we ook zeer interessante niet-zoogdieren.

Bever

In juli en november werden op 3 verschillende locaties bevers vastgesteld. De bever is een bekende bewoner van de Bommelerwaard. Op enkele plaatsen worden de activiteiten van de bever scherp in de gaten gehouden. Zo leven enkele bevers zeer dicht in de buurt van de dijken. Beverholen in dijken is iets dat men toch liever niet heeft. De bever komt in de Bommelerwaard vooral langs de Waal en Maas voor. Maar er zijn ook enkele territoria bekend middenin de Bommelerwaard

Het is daarom wel opvallend dat de bevers die dit jaar werden vastgelegd, pas de eerste bevers waren die de WKMB op haar camera's tegenkwam. De bevers werden gevonden in de Breemwaard en de Kil van Hurwenen. Van beide locaties is bekend dat daar al verschillende jaren bevers leven. In de Kil van Hurwenen leven zelfs minstens 3 families.

Heikikker

In de middag van 23 juli werd op één van de camera's van de WKMB een heikikker (*Rana arvalis*) vastgesteld. De vondst werd gedaan in de Hedelse Bovenwaard. Het is het eerste gedocumenteerde geval in dit gebied. De heikikker is uiteraard geen zoogdier en de onderzoeksmethode is ook niet geschikt kikkers vast te stellen. Toch vinden wij geregeld padden of kikkers voor de camera. De heikikker is een beschermde soort en staat erom bekend dat het een van de vroegste kikkers is die de voortplantingswateren opzoeken.

Mannetjes zijn dan voor enkele dagen volledig blauw gekleurd. De heikikker kent in de Bommelerwaard slechts enkele leefgebieden. In de Boezem van Brakel worden jaarlijks (ook jonge) heikikkers gevonden. Het lijkt erop dat de heikikker zich ook naar het Munnikenland heeft uitgebreid. Sinds dit jaar is bekend dat de heikikker ook in de Lieskampen en dus de Hedelse Bovenwaard voor komt.

Andere bevindingen

In totaal verschenen er naast marterachtigen nog 16 zoogdiersoorten voor de camera's van de WKMB (tabel 2). Onzekere gevallen zijn hierbij niet meegeteld. De gewone bosmuis, bruine rat en rosse woelmuis zijn de meest voorkomende soorten voor de camera's. De egel was ook dit jaar weer verspreid aanwezig en net als vorig jaar vinden we ze ook in koude periode (januari, maart en november). De egel is een frequente bezoeker van de camera's. Helaas ook vaak de hoofdverdachte wanneer een camera of blikje vis net even iets anders aangetroffen wordt dan zoals deze werd weggezet. Bosspitsmuis werd op opvallend minder plaatsen aangetroffen dan in 2019.

Tabel 2 Resultaten van cameraonderzoek.

Soort	Wetenschappelijke naam	Vastgelegd op … locatie(s).
Aardmuis	*Microtus agrestis*	0
Veldmuis	*Microtus arvalis*	2 [B]
Rosse woelmuis	*Myodes glareolus*	26 [A, B, E, F, G]
Woelrat	*Arvicola amphibius*	0
Dwergmuis	*Micromys minutus*	6 [A, B, F]
Gewone bosmuis	*Apodemus sylvaticus*	35 [A, B, F, G]
Bruine rat	*Rattus norvegicus*	27 [A, B, C, F, G]
Konijn	*Oryctolagus cuniculus*	6 [A, B]
Haas	*Lepus europaeus*	13 [A, B, G]
Bever	*Castor fiber*	3 [A, E]
Egel	*Erinaceus europaeus*	14 [A, E]
Dwergspitsmuis	*Sorex minutus*	6 [A, B, F]
Bosspitsmuis	*Sorex araneus/coronatus*	4 [A, F]
Huisspitsmuis	*Crocidura russula*	1 [A]
Waterspitsmuis	*Neomys fodiens*	0
Huiskat	*Felis catus*	7 [A, C]
Hond	*Canis lupus*	4 [A]
Vos	*Vulpes vulpes*	12 [A, B, C, G]
Wasbeer	*Procyon lotor*	0
Wezel	***Mustela nivalis***	**13 [A, B, F, G]**
Hermelijn	***Mustela erminea***	**0**
Bunzing	***Mustela putorius***	**2 [C, E]**
Steenmarter	*Martes foina*	2 [A, G]
Boommarter	*Martes martes*	3 [A]
Das	*Meles meles*	5
Ree	*Capreolus capreolus*	13 [A, G]

[A, B, C, D, E, F, G] hiervoor geldt dat er minimaal 1 camera geplaatst was op-, of binnen een straal van 100 meter verwijderd was van, terrein in beheer van een terrein beherende organisatie (TBO) (A: Staatsbosbeheer, B: Natuurmonumenten, C: Geldersch Landschap & Kasteelen, D: SBNL, E: Rijkswaterstaat, F: Waterschap Rivierenland, G: Vitens.)

MarterMaand

Resultaten van de MarterMaand zijn ook inbegrepen bij de beschrijving van de bevindingen hierboven. Zoals aangegeven is de MarterMaand in afgeslankte vorm geweest. De MarterMaand leverde geen marterachtigen op, in totaal zijn 7 zoogdiersoorten waargenomen. In de onderstaande tabel is een samenvatting gegeven van de gevonden soorten in de MarterMaand. In totaal zijn 5 verschillende camera's uitgezet in de Kil van Hurwenen, het doel was de boommarter. Daarom zijn camera's enkel opgesteld in de BuBo-opstelling, wildcamera's hingen voor 4 weken. Ervaringen in de Lieskampen leren dat boommarters zich goed laten zien op camera's. Gelet op de inspanningen in de Kil van Hurwenen kan gesteld worden dat de boommarter in november 2020 niet aanwezig was in het gebied.

Tabel 3 Resultaten van MarterMaand.

Soort	Wetenschappelijke naam	Door … camera's gedetecteerd (aantal/totaal)
Gewone bosmuis	*Apodemus sylvaticus*	1/5
Bruine rat	*Rattus norvegicus*	3/5
Konijn	*Oryctolagus cuniculus*	2/5
Bever	*Castor fiber*	3/5
Egel	*Erinaceus europaeus*	1/5
Vos	*Vulpes vulpes*	4/5
Ree	*Capreolus capreolus*	4/5

Conclusies

In het jaar 2020 hebben we als werkgroep weer mooie stappen gezet en nieuwe kennis vergaard. Dit jaar werden 'alle' marterachtigen in de Bommelerwaard vastgesteld (enkel de otter niet, maar deze is dan ook nog niet te verwachten in de regio). In 2 jaar tijd heeft de werkgroep bijna 100 individuele kleine marterachtigen gedocumenteerd. De wezel maakt hier het grootste deel van uit. Als we de wezel-cijfers van 2019 en 2020 volgend jaar overtreffen vinden we mogelijk onze 100ste wezel al in 2021. Dit jaar bleek ook voor hermelijn, boommarter en das zeer opvallend, van al deze soorten is voortplanting vastgesteld. In het geval van hermelijn maar ook boommarter kan dat erg moeilijk zijn. Ook van achter de computer is de WKMB actief geweest met kleine marterachtigen, denk bijvoorbeeld aan het schrijven van artikelen of bescherming van leefgebied. Het blijft moeilijk om de ecologie of populatieontwikkeling van kleine marterachtigen te doorgronden. Maar de eerste vondsten van de WKMB bieden perspectief. Mogelijk dat we in de toekomst andere onderzoeken kunnen opzetten (wezel- en boommarter-territoria nauwkeuriger in kaart te brengen bijvoorbeeld), om zo nog meer te kunnen leren en een grotere bijdrage te kunnen leveren aan de bescherming van deze schuwe en waardevolle roofdieren in de Bommelerwaard.

- In 2020 werden 29 wezels waargenomen op 25 locaties;
- In 2020 werden 6 hermelijnen waargenomen op 4 locaties. Het treffen van hermelijnen, waaronder voortplantende hermelijn, was boven verwachtingen nadat in 2019 geen enkele hermelijn is gedocumenteerd;
- In 2020 zijn 12 bunzings waargenomen op 12 locaties, 3 meldingen betreffen mogelijk hetzelfde dier;
- De WKMB verzamelde in 2020 36 meldingen van (kleine/grote) marterachtigen;
- In totaal zijn in 2020 47 individuele kleine marterachtigen gedocumenteerd in de Bommelerwaard, 37 hiervan zijn gevonden of gedocumenteerd met dank aan de activiteiten van de WKMB (79%);
- De activiteiten van de WKMB resulteerde in het vaststellen van de derde èn vierde steenmarter voor de Bommelerwaard, de soort is nog niet ten westen van de A2 waargenomen;
- De activiteiten van de WKMB resulteerde in het vaststellen van de eerste voortplanting van boommarter van de Bommelerwaard;
- De activiteiten van de WKMB resulteerde in het vaststellen van voortplanting bij verschillende dassenfamilies;
- In totaal werden met de camera's binnen het project 19 soorten wilde zoogdieren vastgelegd;
- Wezel werd ook in 2020 weer in veel nieuwe leefgebieden vastgesteld. De wezel werd ook in verschillende agrarische gebieden vastgesteld;
- Hermelijn blijkt goed in staat om onder de radar te blijven of blijkt goed in staat om tot in het hart van de Bommelerwaard terrein te koloniseren. Tot zover lijkt het er niet op dat de soort een stabiele populatie heeft in de Bommelerwaard;
- Voor bunzing geldt ook dit jaar dat het zeer lastig is om een goed beeld te verkrijgen van de soort;
- Het aantal verkeersslachtoffers van de das (5-6) in relatie tot het aantal dassen in de Bommelerwaard, is zeer zorgwekkend. Voor enkele locaties geldt dat maatregelen noodzakelijk zijn.

Het zien van een marterachtige blijft een gelukstreffer. Wij zijn daarom erg benieuwd wie zo'n gelukstreffer heeft meegemaakt. Deel het met ons! Zodat wij weer een breder beeld krijgen van de verspreiding van de wezel, hermelijn en bunzing. Ook waarnemingen van grote marterachtigen (boom-, steenmarter en das) zijn erg welkom.

Omdat de Provincie Gelderland de kleine marterachtigen nog maar recent beschermd heeft en maatregelen met betrekking tot de kleine marterachtigen niet overal bekend zijn, zijn wij als Werkgroep Kleine Marterachtigen Bommelerwaard graag een partner in het meedenken over de inrichting en het beheer van het leefgebied (houtwallen, maaibeheer, klompenpaden, dijken) van de wezel, hermelijn en de bunzing. Of een partner bij het beschermen van kleine marterachtigen in het kader van ruimtelijke ontwikkeling.

Bijlage 1 Habitat van kleine marterachtigen

Voorbeelden van locaties van camera's waar succesvol kleine marterachtigen zijn vastgelegd. Moment van wanneer onderstaande foto's genomen zijn komt niet altijd overeen met het moment dat een camera hier was geplaatst.

Arkenswaard. De wezels in de Arkenswaard werden in dit buitendijkse gebied gevonden, in de braamruigte voorin op de afbeelding, in directe omgeving van het Sterrenbos. Onderaan de dijk is een ruigtestrook ontstaan van riet, wilg, meidoorn en braam. De combinatie van een dergelijke ruigtestrook, tussen een dijk en een grasland bleek ook elders in de Bommelerwaard geschikt leefgebied voor wezel. Hier is de strook nat door het winterpeil, enige vernatting lijkt daarmee geen probleem voor wezel.

Poederoijen. De wezel in Poederoijen werd gevonden te midden van agrarisch grasland op een perceel met ruigere begroeiing. Links in beeld is de oude vuilnisbelt die begroeid was met riet en braam. Rechts in beeld is een kleine plas met lage begroeiing eromheen. De combinatie tussen de percelen met ruigte en het agrarisch grasland (veldmuis) maakt het gebied waarschijnlijk zo geschikt voor wezel. Dit geeft dan ook aan dat met enkele eenvoudige maatregelen het agrarische grasland geschikter gemaakt kan worden voor kleine marterachtigen.

Brakelsestraat (13 maart). De wezel die werd vastgesteld langs de Brakelsestraat (Kerkwijk) liep in de jonge houtwal, links in beeld. Tot voorkort bestond de houtwal naast jong hakhout ook uit hoge populieren. Het is juist de houtwal die hier van belang is voor de wezel. De lage dichte houtstructuur, bestaande uit jonge planten maar ook oudere stoven, biedt voldoende dekking voor een wezel om zich te verplaatsen tussen de verder kale maïspercelen en gemaaide graslanden.

Brakelsestraat (1 augustus). De houtwal waar in maart een wezel werd gevonden werd in de zomer nogmaals bezocht om te zien hoe deze ontwikkeld was. De ogenschijnlijk lage vegetatie in maart bleek sterk gegroeid te zijn. Wellicht dat dit mede mogelijk was doordat een deel van de houtwal bestaat uit stoven. De houtwal bestaat uit verschillende inheemse soorten als zomereik, es (stoof), rode kornoelje, sleedoorn, veldesdoorn (stoof), hazelaar (stoof), grauwe wilg, iep en biedt daarnaast de kans voor verschillende kruiden of andere struwelen als braam, hondsroos. Het snoeien van een haag is hier geen gewenste beheermethode, de haag zal verouderen en ontwikkeld dichte vertakking aan de 'buitenzijde', hierdoor zal de haag van binnen kaler worden en daardoor minder dekking bieden. Het is daarom wenselijk om een haag als deze periodiek gefaseerd af te zetten.

Capreton. De capreton is een brede wetering die een groot deel van de westelijke Bommelerwaard doorkruist. De capreton ligt hier uit het zicht, rechts achter het riet. De wezels werden gevonden in het riet dat op de kade groeide. Hier wordt een natuurvriendelijke oever beheer toegepast door de beheerder SBB. Het riet staat in 2 brede rijen van een wandelpad (hier ook buiten beeld). Het riet wordt zigzaggend gemaaid waarbij ongeveer 50% blijft staan en structuur biedt in de winter. In het volgende jaar wordt het oude riet gemaaid. Door in dit patroon te maaien blijft er over de gehele lengte langs de capreton riet staan. In het verder kaal-gemaaide landschap biedt een oever als deze unieke mogelijkheden voor kleine marterachtigen.

Poederoijense hoek. De camera die een wezel vastlegde werd onderaan deze dijk gelegd, rustend tegen de stam van een meidoorn. Het gebied bestaat naast een dijk uit rietmoeras, nat bos en wilgenstruweel. De strook langs de dijk is verruigd waardoor kleine marterachtigen hier voldoende dekking hebben. Het beheer is extensief, het wandelpad wordt gemaaid maar de dijk zelf wordt pas laat gemaaid. Naast knotten is het beheer op houtopstanden ook minimaal. Het gebied krijgt hierdoor de mogelijkheid zelf te ontwikkelen. Dit komt de diversiteit en rijkdom in vegetatiestructuren ten goede. Kleine marterachtigen kunnen hiervan profiteren, naast dat ze voldoende dekking vinden, krijgen prooidieren (woelmuizen) hier ook de kans om een populatie te ontwikkelen.

Van Heemstraweg. Langs de Van Heemstraweg, ten westen van de Meidijk, staat een jonge houtwal, vergelijkbaar met de houtwal langs de Brakelsestraat. Deze houtwal stond slechts enkele meters van de drukke weg. Het gebied hier bestaat hoofdzakelijk uit agrarisch grasland. In de directe omgeving (ongeveer 500 meter) van deze locatie vonden wij in 2019 ook een wezel territorium. Gelet op de tijd tussen de waarnemingen en de landschapsstructuren is het niet waarschijnlijk dat dit hetzelfde territorium betrof. In de regio zijn veel meer wezel waarnemingen gedaan. Dit agrarisch landschap, waar verspreid enkele ruige structuren te vinden zijn als deze houtwal, blijkt daarmee een zeer geschikt wezel leefgebied. Een robuust aandeel ruige structuren in agrarisch grasland kan mogelijk de sleutel zijn tot het faciliteren van leefgebied en migratieroutes voor wezel en daarmee een levensvatbare populatie.

Velddriel. In velddriel werd een struikrover geplaatst in een oude houtwal op het terrein van Vitens. Op de afbeelding is de struikrover links van het midden tussen de stroken te zien. De houtwal grensde direct aan een grasland dat extensief gemaaid wordt. Opvallend aan dit grasland is dat er ondiepe greppels in liggen die door het gras niet goed te zien zijn. Dergelijke greppels bieden erg interessante mogelijkheden voor kleine marterachtigen, om zo ook het midden van een grasland veilig te bereiken. Dit is echter niet getest.